

Fogyasszunk vagy spóroljunk?

Nem szándékozom életvezetési tanáccsal ellátni a kedves olvasót, írásum nem is az ő dilemmájáról szól. Hanem a magyar kormányéről, ami abból fakad, hogy egyfelől szeretné élénkíteni a gazdaságot, másfelől viszont vigyázniia kell az ország pénzügyi egyensúlyára. Mindkét szempont politikai és gazdasági érvekkel egyaránt megokolható; ezért is nehéz megtalálni a dilemma feloldásának legkisebb kockázattal, egyúttal a lehetséges legnagyobb társadalmi haszonnal járó módját.

A magyar kormányt most leginkább a visszafogott fogyasztásunk aggasztja, ami – az uniós rekordot jelentő inflációval karöltve – oda vezetett, hogy a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó fogyasztás alapján Magyarország tavaly már az utolsó helyre csúszott le az uniós rangsorban. Hiába előz meg a hasonló módon összehasonlíthatóvá tett bruttó hazai termék (GDP) szerinti rangsorban négy országot is (Szlovákiát, Lettországot, Görögországot és Bulgáriát), a háztartások a legközvetlenebbül az uniós átlag 70 százalékát éppencsak elérő magyar fogyasztást érzékelik. A választópolgárok számára (szó szerint is) húsba vágó mutató alapján már 2022-ben is csak Bulgáriát előztük meg, a következő év rekordmértékű magyar inflációja azonban tovább rontotta az országunk pozícióját a fogyasztás szerinti rangsorban.

Pedig 2010–2022 között az Európai Unióban Magyarországon nőtt a

legjobban, reálértéken is 80 százalékot meghaladó mértékben a lakosság rendelkezésre álló jövedelme; a dobogó ezüst- és bronzérmesei, Észtország és Litvánia csupán 60 százalék körüli növekedéssel követték minket. A 2022-es parlamenti választásra készülve alaposan kiköltekező magyar kormány azonban tavaly kénytelen volt letérni a „gulyáskommunizmus” fogyasztást ösztökélő, kádári útjáról. A térségben a legvidámabb barakkot felépítő egykori modell néhány kisebb válságot átvészelt még ugyan némi segítséggel (nyugati hitelekkel, IMF-mankóval), 1987-re azonban végképp kifulladt, a csőd elkerüléséhez megkerülhetetlenné váltak a „családokat” is sújtó megszorítások. Most szerencsére lényegesen jobb a helyzet, mint akkoriban, mivel a hosszú évek során bőségesen beáramló uniós támogatásoknak és a jócskán leértékelődött forintnak köszönhetően szilárd az ország külső pozíciója. A belső pénzügyi egyensúlyok helyreállítása: az infláció megfékezése és az államadósság kordában tartása azonban ma sem teszi elkerülhetővé a megszorításokat. Akár néven nevezi őket a kormány, akár nem.

Mi hizlalja a gazdaságot?

Nemzetközi összevetésben visszafogottnak mutatózó fogyasztásunk főként azért aggasztja a kormányt, mert ez volna a gazdaság motorjának a fő hajtóereje. A gazdaság teljesítményének általánosan elfogadott

mutatószáma, az év során előállított bruttó hazai termék zöme a lakossági fogyasztást szolgálja. Ha ez a hajtómotor lefullad, nehéz a nála jóval kisebb szerepet játszó beruházásokkal vagy a GDP-hez még szerényebben hozzájáruló a nettó exporttal pótolni.

A hatalom megőrzését segítő gazdasági növekedés a világon mindenütt fontos sikermutatója a regnáló kormányoknak. Egy évről évre növekvő tortát komolyabb érdeksérelmek nélkül lehet felosztani a különböző igényű választói csoportok között: senkitől sem kell elvenni ahhoz, hogy a kormány az őt hatalmon tartó szavazóknak kedvezzen. Organikusan, fenntartható módon bővülő gazdaságban a jövő generációkat sem kell növekvő államadóssággal vagy a fogyasztás bővítése érdekében meghozott más áldozatokkal (elsorvadó közellátással, romló természeti környezettel stb.) megterhelni a jelen választópolgárok megnyerése érdekében.

Az egyensúly megőrzésére irányuló kormányzati politikát azonban nehezebb közvetlen szavazatokra váltani, mint a gazdasági növekedést így vagy úgy forszírozóét. Pedig belátható, hogy némi spéttel az utóbbi is előidézheti a kormány bukását. A kormányzati beruházások, állami forrásokból támogatott fejlesztések piaci igényektől elszakadó erőltetése (mint amilyené nálunk az elektromos autók és akkumulátorok gyártásának felfuttatása vált) túlzott eladósodáshoz vezethet, ami előbb-utóbb elkerülhetetlenné teszi a lakosságot is érintő megszorításokat. A fogyasztás felpörgését megcélzó, a termelékenység javulását tartósan meghaladó jövedelemkiáramlás pedig túlkeresletet idéz elő,

aminek inflációs hatása előbb-utóbb a magasabb nominális jövedelmeket is felemészti, csökkentve a reálfogyasztást. Az utóbbi paradox hatást a nemzeti valuta értékvesztése is felerősítheti. Ha ugyanis a jelentős importot tartalmazó fogyasztás megugrása nem jár együtt az export fel-futásával, akkor a külső egyensúly is megbomolhat; az emiatt romló befektetői bizalom pedig az árfolyam gyengülését idézheti elő, tovább növelve az importált javak hazai árát, megcsapolva ezzel a jövedelmeket.

A folyamat megfékezéséhez, a felpörgő infláció letöréséhez, és ennek érdekében az árfolyamgyengülés megállításához magasabb kamatokra van szükség, ami viszont óhatatlanul visszafogja a gazdasági növekedés egyik motorját, a beruházásokat. A fogyasztói hitelek megdrágításával, illetve a megtakarítások vonzerejének növelésével pedig előbb-utóbb a másik motort, a fogyasztást is leállítja.

Nem könnyű tehát a választókat megnyerő és megtartó, egyúttal a jövőt sem feláldozó gazdaságpolitikát folytatni. Feltételezhető, hogy a Magyarországot másfél évtizede kormányzó politikai hatalom nem csupán az egyre gátlástalanabb harácsolása és a mind többek méltóságát sértő magatartása miatt veszített szavazatokat, hanem ehhez a szélesedő társadalmi csoportokat hátrányosan érintő gazdaságpolitikája is hozzájárult.

Fogyasztásból elégtelen

A nemzetgazdaságok teljesítményét leggyakrabban a bruttó hazai termék (GDP) szintjével, növekedési ütemét pedig annak éves változásával mérik. Az egyes országok

gazdasági fejlettségét az eltérő árszínvonalat kiküszübölő, vásárlóerő-paritáson számított GDP-értékeket hasonlítják össze.¹ Az Európai Unió statisztikai hivatala, az Eurostat által összemérhetővé tett, egy főre eső GDP-adatok alapján sem virágos már a helyzetünk a kelet-közép-európai térségben: e mutató szerint csupán Bulgária, Lettország és Szlovákia állt mögöttünk 2023-ban, holott 2022-ben még Horvátországot és Romániát is megelőztük.²

A fajlagos GDP-mutatók alapján megfigyelhető lecsúszásnál is csúnyább a kép a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó reálfogyasztás alapján. Érthető a kormány aggodalma, hiszen az uniós átlag 70 százalékat kitevő mutató szerint valóban sereghajtóvá váltunk tagországok körében: 2023-ban már Bulgária lakossága is többet fogyasztott nálunk (az uniós átlag 73 százalékat), a térség többi országa pedig korábban is előttünk állt a sorban. Románia polgárainak a reálfogyasztása tavaly már elérte az uniós átlag 89 százalékat, Lengyelországé pedig a maga 86 százalékaival a cseh polgárok fogyasztását (81 százalék) is lekörözte.

¹ Az összevetés az ún. vásárlóerő-paritáson sztetend (purchasing power standard, PPS) segítségével történik, amit úgy számítanak ki, hogy az EU-tagországok átlagát tekintve egységnyi PPS vásárlóereje megegyezzen egy euróval, vagyis az EU egészének árszintje PPS-ben és euróban mérve azonos legyen.

² Bár a vásárlóerő-paritáson összeállított rangsorok egy adott évre vonatkozóan alkalmasak a különböző országok (keresztmetszeti) összehasonlítására, a nemzeti árszintek számításának nehézségei miatt a rangsorokat némi fenntartással kell kezelni. Éppen a Magyarország helyzetét közelről érintő Szlovákia és Románia esetében került sor az adatok módosítása a felülvizsgálatok során. A rangsorokat alakító mögöttes tényezőket is fontos látni, például azt, hogy az árszintek eltérése vagy fejlettségbeli különbség időzi-e elő.

Az, hogy az egyéni fogyasztás terén jóval hátrébb állunk, mint a GDP mutatója szerinti rangsorban, azt is jelzi, hogy a bruttó hazai termék többi forrása, a beruházások és az export teljesítménye valamivel közelebb van az uniós átlaghoz. De hogyan lehet az, hogy a költségvetési forrásokból is támogatott beruházások mellett a dinamikus bérnövekedéseknek is utat nyitó, populista kormánypolitika eredménye éppen a választópolgárok számára oly fontos lakossági fogyasztásban nem hozott előrelépést?

A tényleges lakossági fogyasztás Eurostat által használt mutatója (actual individual consumption, AIC) a megvásárolt árucikkek és szolgáltatások mellett az államtól, önkormányzatoktól és nonprofit szervezetektől kapott szolgáltatásokat is figyelembe veszi. Az egyének fogyasztását tehát a legszélesebb körben méri, beleértve az egészségügyi és oktatási célú (nagyreszt állami) kiadásokat is. Hiába nő egy országban a lakosság jövedelme, a fogyasztása még csökkenhet is, ha, mondjuk, reálértéken visszaesnek az egészségügyre vagy oktatásra fordított állami kiadások.

A személyes fogyasztás főbb összetevői rávilágítanak az európai összevetésből kirajzolódó elmaradásunk ellentmondásos okaira.³ Kiderül, hogy miközben a magyar lakosság fogyasztási kiadásai 2022-ben reálértéken elérték az uniós átlag 72 százalékát (ami alig maradt el a GDP terén

³ Lásd MNB: Miért alacsony a hazai lakossági fogyasztás? Strukturális okok, ciklikus hatások. MNB, Melyelemzések, 2024. február 29. <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-melyelemzes-miert-alacsony-a-hazai-lakossagi-fogyasztas.pdf>

elért 76 százalékos aránytól), a természetben kapott juttatások csupán az uniós átlag 58 százalékát teszik ki, tehát e téren Magyarország messze rosszabbul áll, mint amit a megtermelt jövedelme lehetővé tene. Az is igaz viszont, hogy a természetbeni juttatások reálértéke térségünk többi országában is az uniós átlagnál jóval alacsonyabb: a mezőnyt Csehország vezeti 78 százalékkal és Románia zárja 41 százalékkal.

A magyarok gyenge fogyasztási mutatóját más tényezők is előidézik. Az egyik, amit a kormány előszeretettel hangoztat, hogy a jövedelméhez képest kevesebbet költ, és többet takarít meg, mint más országok lakossága. Ebben van is igazság. Ruházkodásra, szabadidő-tevékenységekre, valamint háztartásra és lakásfenntartásra reálértéken is az uniós átlagnak csupán a harmadát költöttük 2022-ben, és az egészségügyre, a közlekedésre, illetve a telekommunikációra fordított kiadásaink sem érték el az uniós átlag felét. A magyar lakosságnak az ország rendelkezésére álló jövedelme arányában kifejezett megtakarítási rátája tartósan magas: a 2010-es évek átlagában kimutatott 8 százalékkal a svédek után második volt az Európai Unióban, és még a 2022-es 6 százalékkal is az ötödik helyen állt (csupán a csehek, németek, szlovének és a svédek rátája volt magasabb). Ugyanakkor a fogyasztási ráta 80 százalék alatti mértékével a nemzeti jövedelemhez képest alulfogyasztó országok (Csehország, Szlovénia, Németország, Franciaország, Hollandia) körébe sorolódott.⁴

Inflációs erózió

Ám a magyar lakosság nemzetközi összevetésben szerénynek mutatózó reálfogyasztását az átlagosnál nagyobb megtakarítási hajlandósága mellett a jövedelme jó részét felemésztő, kirívóan nagymértékű – 2022–2023 fordulóján 26 százalékos csúcsra felszökött – infláció idézte elő. Hiába nőttek Magyarországon nominálisan a bérek és egyéb lakossági bevételek, ha az ezt meghaladó árdrágulás végül csökkentette a jövedelmek vásárlóértékét. Az uniós rekordszintre emelkedett infláció jobban erodálta a magyar lakosság jövedelmét, mint más országokét, és különösen a fogyasztásra fordítható jövedelmeket csapolta meg. Az infláció sajnálatos elszabadulása ugyanis éppen azokat a rétegeket sújtotta legjobban, amelyek a pénzjövedelmük nagyobb részét fordítják fogyasztásra. Az alacsony jövedelmű családok bevételeik nagy részét kénytelenek alapvető létszükségleti cikkekre, azon belül is főként élelmiszerekre költeni, amelyek 2023-ban átlagosan 48 százalékkal (!) drágultak. Az MNB számítása szerint az alacsony jövedelműek fogyasztói kosarán mért infláció az árhullám tetőzésekor, 2023 januárjában, 3 százalékponttal meghaladta a magas jövedelműek (más szerkezetű) fogyasztásának drágulását.

Különösen megsínylették inflációt azok a háztartások, amelyeknél jelentős az inflációt nem követő jövedelmek aránya. A családi pótlék 2008

⁴ Vö. MNB i. m. A képet valamelyest árnyalja, hogy Magyarországon és a térségünk sok

más államában a külföldi tőkebefektetések után kifizetett profitok és kamatok elviszik az országban megtermelt jövedelem néhány százalékát.

óta nem emelkedett, az egy gyerekre járó 12 ezer forint a töredékét éri az akkorinak, de még a Fidesz-kormány által bevezetett családi adókedvezménynek is bő harmadát felemésztette az utóbbi években felszökött infláció. Hasonló a helyzet egy sor, az inflációt egyáltalán nem követő szociális juttatásnál. A minimálnyugdíj 2008 óta változatlan (28 500 forint), így a hozzá kötött szociális és egészségügyi ellátások is jócskán veszítettek értékükből.

Hiába igyekezett a kormány a hiánygazdaságból ismert ár- és kamatstopokkal, valamint (új ötletként) kötelező akciózással megfékezni a – jórészt a saját növekedésosztönző és szavazatvásárló politikája miatt – elszabadult inflációt, és fogyasztásra ösztökélni a háztartásokat, a piactorzító, dirigista beavatkozások eleve szerény eredménnyel kecsegtettek. A pénzt nem lehet megpántlikázni, skatulyákba zárni: ha a piaci kereslet engedi, az elfojtott árak és kamatok más termékek, szolgáltatások árában törnek felszínre.

A magasra szökött, a betéti kamatokat is jócskán meghaladó infláció a hosszú évek során felhalmozott megtakarításokat is alaposan megnyirbálta. A lakosság pénzügyi vagyonának reálértéke 12 százalékkal csökkent 2022-ben az előző évihez képest, és 2023-ban csak az elszenvedett értékvesztés (részleges) kompenzálását megcélzó megtakarítások hatására kúszott föl a 2021 végi szintre.⁵ Bár ezt az inflációkövető állampapírok jelentősen megemelték kamatai is elősegítették, ám az már a háztartások szabad döntésén múlt, hogy a kapott hozamokat nem

fogyasztásra fordították, hanem újból befektették.

A pénzügyi vagyonok értékvesztése is egyenlőtlenül érintette a háztartásokat, bár a választóvonal itt máshol húzódik, mint a jövedelmek esetében. A negatív reálkamatok főleg a jobb módúak vagyonát csapolták meg, azokét, akiknek a pénzügyi eszközei (készpénz, bankbetét, értékpapír, biztosítási tartalék) meghaladták a hiteltartozásukat. A jelzáloghitelek adósai viszont még nyerhettek is rajta, mivel a hitelkamatokat is felülmúló infláció csökkentette az adósságuk reálértékét. Az érdemi tartozással nem bíró, ám valamennyi pénzügyi megtakarítással rendelkező háztartásoknak viszont mindenképp veszteséget okozott a magas infláció.

A legnagyobb értékvesztés a készpénzben és a nem vagy alig kamatozó folyószámlákon tartott összegeket érte: ezeknek a jó harmadát emésztette fel az infláció az elmúlt két év során. A háztartások több mint hatezermilliárd (fejenként bő 600 ezer) forintot tartanak készpénzben, és 13 ezermilliárdot folyószámlákon és más látra szóló betétekben, amelyekre a bankok alig fizetnek kamatot. Csupán ezen az ágon mintegy hétezermilliárd forintnyi lakossági megtakarítást emésztett föl az infláció.

Az „óvatossági motívum”

A kormány és a jegybank teremtette pénzbőségben a bankoknak nem volt (és még ma sincs) szükségük a betéteinkre, ezért tehetik meg, hogy még a felszökő pénzpiaci kamatok idején sem fizetnek érzékelhető kamatot utánuk. A bevételeihez képest túlköltekező kormánynak viszont nagyon

⁵ MNB: Inflációs jelentés, 2024. június. 63–64. o.

is szüksége van a pénzünkre ahhoz, hogy finanszírozhassa a jócskán felduzzadt adósságát. Főleg amióta – az „önfinanszírozás” eszményítésével – igyekszik megszabadulni a külföldi befektetőktől, és állampapírjaival a hazai megtakarítókat veszi célba. A kevéssé észszerű, ám annál költségesebb önfinanszírozási program keretében a kormány vonzó hozamokkal és adózási kedvezményekkel csábítja a lakosság pénzét a kincstárba: az állampapírokat akkor sem terheli a 15 százalékos kamatadó, ha nem kerülnek tartós befektetési számlára, és a befektetések hozamára kirótt 13 százalékos szociális hozzájárulás alól is mentesülnek.

A kormány most mégsem örül a lakossági megtakarításoknak, aminek növekvő része (a lakosság cégekben lévő részesedése nélkül összesített pénzügyi vagyonának mintegy hatoda) állampapírokból ölt testet, és így az utóbbi években gyorsan felszaporodó adósságát finanszírozza. És nem csupán azért bánkodik, mert a kamatszint emelkedésével egyre nagyobb mértékű kamatfizetés terheli a központi költségvetést. Hanem azért is, mert a gazdasági növekedés bővületében élő nemzetgazdasági miniszter, Nagy Márton az év elején meghirdette: oldani kell a lakosságban az „óvatossági motívumot”, hogy a növekedés fő motorjává a fogyasztás léphessen elő. Arra biztat minket, hogy ne csupán a folyó jövedelmeinket költsük el, hanem a szerinte túlzott pénzügyi megtakarításainkat is építsük le.⁶

⁶ Nagy Márton: Gyorsuló ütemű reálbér-növekedés jön idén. Index, 2024. jan. 3. <https://index.hu/velemenyt/2024/01/03/nagy-marton-gazdasagpolitika-kormany-novekedes-orban-viktor/>

Varga Mihály pénzügyminiszter érthető módon visszafogottabb: ő csak „idővel” látja mérsékelhetőnek a lakosság óvatosságát, mondván, „sokéves tapasztalat, hogy a magyarok lassabban oldódnak egy sokkhatás után”. Meglátását arra alapozza, hogy amikor megégettük magunkat a devizaalapú hitelekkel, a kapott sokk évekig meglátszott a lanyguló fogyasztásunkban és hitelfelvételi hajlandóságunkban.⁷ Ám a magyar gazdaságpolitika diktálójává mára Matolcsy György egykori alelnöke, a valóságtól hozzá hasonlóan elrugaszkodó Nagy Márton lépett elő. Tavaly év végén őt nevezték ki a kibővített hatáskörű Gazdasági Kabinet élére, amelyben már állandó tagként sem vesz részt a testület elnöki posztját korábban betöltő pénzügyminiszter.⁸

Pedig az inflációval alaposan megkurtított jövedelmek és megtakarítások érthetővé teszik, hogy miért erősödött a háztartások „óvatossági motívuma” az utóbbi években. A pandémia és a közelünkben dúló háború előidézte aggodalmak mellett a kilencvenes évek transzformációs válsága óta nem tapasztalt mértékű hazai infláció is megnövelte a jövővel kapcsolatos bizonytalanságot: senki nem tudhatta, pár hónap vagy év múlva mennyit ér majd a jövedelme és a pénzügyi megtakarítása. Az MNB számításai szerint a béreknek és a lakossági megtakarításoknak a reálértéke a 2,5-3 évvel korábbi szintre csökkent. A jövőről való

⁷ Varga Mihály az Indexnek: Az euró nem cél, legfeljebb eszköz. Index, 2023. dec. 21. <https://index.hu/gazdasag/2023/12/21/varga-mihaly-interju-euro-koltsegvetes-kormany-matolcsy-gyorgy-nagy-marton-orban-viktor-europai-unio/>

⁸ Vö. A Kormány 531/2023. (XII. 5.) Korm. Rendelete.

gondoskodás jegyében felhalmozott pénzügyi vagyon sok ezermilliárd forintra rúgó értékvesztése készíttette arra a háztartásokat, hogy folyó megtakarításaikat a lehetőségükhöz mérten növeljék.

A jövővel kapcsolatos bizonytalanság erősödése legfeljebb a kimagasló jövedelmű és vagyonú rétegeket kímélte meg. Nekik volt lehetőségük értékőrző megtakarításokra, az inflációt nagyjából kompenzáló „privátbanki” befektetésekre, miközben ők már korábban is kellően bebiztosították a családjuk jövőjét. Ám ők hiába növelnék a fogyasztásukat: bővülő keresletükkel döntően nem a magyar gazdaságot erősítenék, hanem a luxuscikkek importját növelnék meg.

A magyar háztartások nemzetközi összevetésben magas megtakarítási rátájában a különböző válságok és a közelmúlt kimagasló inflációja okozta bizalomvesztésen és bizonytalanságon túl a hazai lakásszerkezet sajátossága is szerepet játszhat. Míg az Eurostat szerint az Európai Unió átlagában a lakosság 69 százaléka él saját tulajdonú lakásban, a kilencvenes évek lakásprivatizációja és a bérlakásépítések (kormányokon átívelő) elbliccelése következtében Magyarországon 90 százalékos ez az arány. A kelet-közép-európai térség sok országában hasonló a helyzet: Romániában 95, Szlovákiában 93, Horvátországban 91, Lengyelországban 87 százalékos a saját tulajdonú lakások aránya. Csehországban viszont csupán 77, Ausztriában és Németországban pedig csupán 50 százalékos körüli ez az arány. A saját lakás megszerzése évtizedek megtakarítását igényli, különösen akkor, ha – mint nálunk a családok többségénél – a szerény jövedelmek a hitelfelvételi lehetőségeket is korlátozzák.

Erőltetett növekedés

A magyar kormányra az elmúlt évtizedben jellemző beruházás-központú gazdaságpolitika is inkább megtakarításokra, mint fogyasztásra serkentette a háztartásokat. A 2010 utáni kormányok és az őket kiszolgáló Magyar Nemzeti Bank döntően a beruházások állami támogatásával és kedvezményes kamatú hitelekkel forszírozták a gazdasági növekedést, bár a választási években (szavazatszerzési szándékkal) a fogyasztást erősítő jövedelembővítés módszerével is éltek. A 2014-ben indított Növekedési Hitel Program nulla kamattal nyújtott refinanszírozást a bankoknak, amelyek azt legfeljebb 4 százalékkal adhatták tovább a vállalatoknak. A 2019–2021 között működő Növekedési Kötvény Program keretében pedig többségében a kormányhoz közel álló, többnyire hitelképtelen baráti cégek jelentős kockázatot hordozó, „bóvli” minősítésű kötvényeit vásárolta meg az MNB, jelentős terhet magára vállalva. A kormány sem tétlenkedett: az egyedi döntéseken alapuló beruházástámogatások mellett az állami MFB és Eximbank közreműködésével öntötte a támogatott hiteleket és tőkét a kiválasztott, többnyire szintén a NER szolgálatában álló vállalkozásoknak.⁹

A magyar kormány és a jegybank növekedésösztönző politikája látványos felfutást hozott Magyarország beruházási rátájában: a 2010-ben mért 20 százalékról 2023-ig 26 százalékra emelkedett, amivel az eu-

⁹ A módszerekről, a velük járó kockázatokról és a fontosabb esetekről l. *A bankrendszer eljogjalása – Hogyan állítja szolgálatába a bankokat a politikai hatalom* című könyvemet (Tea Kiadó, 2023).

rópai uniós élmezőnybe került az ország. Az egyoldalúan a feldolgozóiparra koncentráló, avítt gazdaságszerkezetet konzerváló állami beruházáspolitikai azonban nem növelte a hazai termelékenységet, és így a lakosság jövedelmének és fogyasztásának bővítését is korlátozza.

Ebből a helyzetből nem könnyű kitörni, és különösen úgy, hogy ne sérüljenek az ország jövőbeli kilátásai. A fogyasztás erőltetése ugyanis éppúgy veszélyekkel járhat, mint a beruházások forszírozása. Ha a reálbérék ennek érdekében szorgalmazott emelkedése nem tart lépést a termelékenység javulásával, és így nem jár együtt a gazdaság teljesítményének bővülésével, akkor a többletkereslet az inflációt erősíti. Márpedig Magyarországon az egy foglalkoztatott által előállított hozzáadott érték még összehasonlító árakon is a legalacsonyabbak között van az Európai Unióban. A termelékenység növelése kétségkívül tőkeberuházásokat igényel, ám nem abban a szerkezetben, amit a magyar kormány erőltet. Azaz, hogy az országot tetemes állami támogatásokkal és környezeti károkkal akkumulátorgyártó nagyhatalommá fejleszti, miközben a humán tőkét és az infrastruktúrát hagyja leértékelődni, tartósan aligha javítja a magyar gazdaság versenyképességét, viszont jókora terhet tesz a jövő generációk vállára.

Magyarországon mára kifulladt a beruházás-központú növekedés. Az államadósság felduzzadása miatt a kormány kénytelen volt visszavenni a tervezett beruházásaiból, a magánszektor fejlesztéseinek pedig a piaci környezet (emelkedő kamatok, gyenge értékesítési kilátások) szabgátat. 2024 második negyedévében

már hanyatlásnak indult a magyar gazdaság: az előző negyedévhez képest 0,2 százalékkal csökkent a GDP, ezért az előző év hasonló időszakához képest már csak másfél százalékkal bővült. A vártnál gyengébb tényadatok fényében Varga Mihály július végén 1,8-2,2 százalékra vette vissza az idei növekedési prognózisát az év eleji 2,5 százalékról, és jövőre is csupán 3,5 százalékot lát elérhetőnek a korábban tervezett 4 százalék helyett.¹⁰

A fogyasztás mint csodafegyver?

A kormány és a gazdaságpolitikát alakító, a szokatlan (unortodox) megoldásokat kedvelő Nagy Márton nem nézi tétlenül az ország gyenge növekedési kilátásait. A fő csapásirány most a fogyasztás forszírozása a bérek emelésével. Holott, amint a KSH első negyedévről közzétett beszámolójából kiderül, a legkevésbé ennek elmaradása okozza a gazdasági növekedés elmaradását a korábban várttól. Az infláció mérséklődése miatt 2023 ősztől már növekvésbe fordultak a reálkeresetek, aminek köszönhetően az idei első negyedévben a lakossági fogyasztás reálértéke 3,4 százalékkal nagyobb volt, mint az előző év hasonló időszakában. A növekedési kilátások romlását a kormányzati beruházások és a közösségi fogyasztás csökkentése okozza, amit az államadósság megfékezése tett szükségessé.

Noha a közszféra keresetein keresztül a béreknek csak kis hányadát éri el a kormány, a minimálbérek révén a versenyszférát is befolyásolja. Utóbbiak 15 és a garantált szakmai bérminimumok 10 százalékos eme-

¹⁰ Magyar GDP-növekedés: drámai szám jelent meg. Portfolió, 2024. júl. 31.

lésének, valamint a feszes a munkapiacnak köszönhetően már az idén meglódultak az átlagkeresetek: májusban közel 15 százalékkal voltak magasabbak, mint egy évvel korábban, ami a 4 százalék körüli infláció mellett 10-11 százalékos reálnövekedést jelent. A fogyasztás serkentése érdekében a kormány a jövő évben is az ideihez hasonló mértékű béremelésekre készítené a vállalatokat a minimálberek és a bérminimumok két számjegyű növelésével, jóllehet a bizonytalan, esetenként szűkülő piaci kereslet mellett a munkáltatók egy részét ekkora béркиáramlás már erősen megterhelné, és a termelékenység stagnálása sem indokolja a jelentős bérnövelést.¹¹

A fogyasztást eröltető politika a versenyszféra vállalatai mellett a kormány számára is hordoz kockázatokat. Igaz, rövid távon nem kell olyan súlyos következményekre számítani, ami Romániában alakult ki, ahol a 2010-es évek második felében döntően a közszféra béremeléseivel és a minimálbér-emelésekkel felfűtött fogyasztás hajtotta a gazdasági növekedést. A gazdaság teljesítményét meghaladó, gyors fogyasztásbővülés következtében azonban a román államháztartás és a folyó fizetési mérleg egyensúlya is megbomlott, ikerdeficit alakult ki.¹²

Nálunk komolyabb ikerdeficittől még nem kell tartani, mivel az elmúlt évek exportboomjának, a folyamatosan leértékelődő nemzeti valutának

és a korábban bőségesen csordogáló uniós támogatásoknak köszönhetően még viszonylag stabil az ország külső egyensúlya. Az államháztartás helyzete azonban nálunk is romlik, amint azt a Magyarország ellen újból elindított túlzottdeficit-eljárás is tükrözi. Ám a fogyasztás eröltetett felpörgetése hosszabb távon nehezen visszafordítható, kedvezőtlen folyamatokat indíthat be. Jóllehet a megemelkedő áfabefizetések és a magasabb szja-bevételek kompenzálhatják a költségvetési szféra növekvő bérkifizetéseit, a fogyasztás növekvő importigénye alááshatja a külső egyensúlyt, különösen a járműipari export tartósnak látszó gyengélkedése és az apadó uniós források mellett.

A fogyasztás eröltetésének közvetlen veszélyét leginkább a végre csillapodó infláció újbóli feléledésében látom. A 2022–2023-ban gyorsan magasra felszökött infláció letörése korántsem olyan könnyű, mint ahogyan a kormány láttatja. Hiába mérséklődött ugyanis az általános infláció 4 százalék körülire, annak egyes összetevői magukban rejtik a visszafordulás lehetőségét. Ha eltekintünk is a világpiac bizonytalanságaitól, amelyek főként az energiahordozók és élelmiszerek árait emelhetik meg, és csupán a hazai kereslet-kínálati viszonyokat szemléljük, akkor is van ok az aggodalomra. Az árak ugyanis sok területen ragadósak. A termelők és szolgáltatók egy része megteheti, hogy a múltbeli infláció alapján árazzon, ami nemcsak az áremelkedések, hanem az inflációs várakozások letörését is megnehezíti.¹³ A feszes

¹¹ <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2024/08/minimalber-2025-megkerdeztuk-a-vallalkozokat-hogy-mit-szolnak-a-300-ezer-forintos-minimalber-otletehez>

¹² L. Zsoldos Ákos: Nem jelenthető ki, hogy Románia leelőzte Magyarországot fejlettségben. Portfolio, 2024. május 31.

¹³ Hiába süllyedt a tényleges infláció az idei év első felében 4 százalék körülire, a lakosság inflációs várakozásai még az év közepén is

munkapiacra ezek a bérigényekbe is beépülnek, aminek következtében a növekvő piaci kereslet mellett a megemelkedő bérköltségek is felfelé nyomják az árszínvonalat.

Az általános árszint mérséklődésének időszakában különösen azoknál a szolgáltatásoknál (bank, biztosítás, internet, telefon) ragadós az infláció, ahol a szerződéshez kötött ár- és díj-emelések visszatekintőek, vagyis az aktuális évben az előző év inflációja kerül utólag elismerésre. A telekommunikációs és banki szolgáltatások éves szinten mért átlagos áremelkedése például az idei első négy hónapban meghaladta a 10 százalékot, holott az általános infláció már 4 százalékra süllyedt.¹⁴

Az erőltetett keresetnövelés is főként a piaci szolgáltatások terén idéz elő árelemelésre lehetőséget nyújtó túlkeresletet, mivel a vagyonosabb és magasabb jövedelmű rétegek az átlagosnál nagyobb arányban veszik őket igénybe. Ebbe a körbe a szerződések alapján visszamenőlegesen átárazódó díjakon túl a személyi és a szabadidős szolgáltatások is beletartoznak. Emiatt a piaci szolgáltatások teljes körében lassan mérséklődik az infláció: még idén júliusban is 9,6 százalék volt.

A fogyasztás élénkítése érdekében forszírozott, a termelékenység javulásával nem indokolt béremeléseken túl más kormányzati intézkedések is inflációs hatásúak. Ebbe a körbe tartozik az ár- és kamatstopok ré-

vén elfojtott infláció, amely vagy más utakon tör felszínre, vagy késleltetve fejt ki áremelő hatást. A nyílt megszorítások helyett alkalmazott különadóknak is jelentős az inflációs hatása, hiszen a bankok, a biztosítók vagy más szolgáltatók valamilyen módon többnyire fogyasztókra terhelik a különféle elnevezésekkel (extraprofitadó, védelmi hozzájárulás) illetett sarcokkal rájuk rótt többletkölségeket.

Hosszabb távon azzal a paradox hatással is számolni kell, hogy amennyiben a gazdasági növekedés előmozdítása érdekében az erőltetett fogyasztás és más kormányzati intézkedések felpörgetik az inflációt, akkor visszaesik a megemelt nominális jövedelmek vásárlóértéke, és nem jön létre a kívánt fogyasztási többlet. És ebben az esetben még az államadósság finanszírozásához és az új kormányzati költségekhez szükséges megtakarítások sem bővülnek. Utat nyitva a hetvenes évekből ismert, korántsem kívánatos stagflációhoz.

Lehet persze bármilyen szándéka a kormánynak, amíg alapvetően piacgazdaságban élünk, a tényleges folyamatokat döntően a többé-kevésbé önálló szereplők: a háztartások és a vállalatok alakítják. Befolyásolhatja az emberek és a cégek pénzügyi döntéseit, ám erőszakot ma még nem tehet rajtuk. Ha kellően bíznak a jövőben, akkor költekeznek, beruháznak és fogyasztanak, ha nem, akkor igyekeznek a rosszabb időkre tartalékolni. Vagy, ami a magyar gazdaság és társadalom számára a legrosszabb, fogják, és máshová viszik a pénzüket.

jellemzően a 6-8 százalékos sávban mozogtak. MNB: Gyorselemzés az infláció alakulásáról. 2024. július.

¹⁴ Vö. MNB: Inflációs jelentés, 2024. június. 51–53. o.